

GYDYMAS NATŪRALIAIS VAISTAIS

Informacija ir šaltiniai, kuriais disponavo Jurgis Pabrėža

LAIMA GYLIENĖ

„Skiriu savo darbą gelbėti sveikatai tų, kurie, neturėdami arti vaistinių bei galimybių pasitarti su gydytojais, pasmerkti ne tik skursti, bet ir per anksti mirti...“

Iš J. Pabrėžos įrašo tituliname rankraščio „Namų vaistinė“ lape

J. Pabrėža garsėjo ne tik kaip pamokslininkas, botanikos veikalų autorius, bet ir kaip liaudies gydytojas. Pirmieji du jo darbo barai daugiau ar mažiau tyrinėti, o štai medicininiai rankraščiai beveik neliesti. Antanas Salys, prieš karą nuvykęs susipažinti su J. Pabrėžos palikimu, medicininius rankraščius pavadinio nieko vertais, nes dauguma jų – įvairių veikalų konspektai [Salys A., 1927].

1993 metais Romoje išleistoje J. Gir-džiūno knygoje „Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771 – 1849)“ užsimenama, kad autorius svajojo parašyti atskirą išsamų skyrių „J. Pabrėža – liaudies gydytojas“, tačiau nesuspėjo surinkti jam medžiagos. Tad vienas iš motyvų, paskatinusių imtis darbo, buvo noras užpildyti šią spragą. Pradėjus rinkti medžiagą, paaiškėjo, kad dauguma J. Pabrėžos medicininių rankraščių skirti gydimui natūraliais vaistais, o tam pastaraisiais metais skiriami daug dėmesio. Dėl sunkios ekologinės mūsų planetos būklės žmogaus sveikatai iškilo didelė grėsmė ir mokslininkams parūpo, kaip atstatyti pažeistą žmogaus ir gamtos simbiozę. Labiau domėtis natūraliais vaistais skatino ir 19 – 20 amžių moksliniai darbai, padėję pagrindus ne tik sintetinių vaistų gamybai, bet ir eksperimentiškai patvirtinę daugelio natūraliuose vaistuose esančių medžiagų gydomąjį poveikį. Iš natūralių medžiagų (dažniausiai au-

galų) išskirtos medžiagos ir dabar įeina į 25 proc. parduodamų augalų sudėtį [Plants... 1979. P. 50]. Vis dažniau keliama mintis, kad dėl galimo sinergetinio poveikio, gal būt, geriau yra gydyti ne iš augalo išskirtomis grynomis cheminėmis medžiagomis, bet visu augalu arba jo dalimis, kaip tai daryta senovėje, nes augaluose gali būti ir medžiagų, neutralizuojančių pašalinį nepageidaujamą poveikį. Todėl suintensyvėjo ne tik fotocheminiai ir farmakologiniai darbai, bet ir istorinių šaltinių tyrimai, kuriuos labai remia Pasaulio sveikatos organizacija (1979 metais Šveicarijoje pradėtas leisti specialus žurnalas „Journal of Ethnopharmacology“).

Kita vertus, gydymas natūraliais vaistais yra kultūros dalis ir J. Pabrėžos rankraščiai yra įdomūs kaip Lietuvos kultūros tyrinėjimų objektas.

Kodėl imtasi gydymo natūraliais vaistais?

Viename iš laišku J. Volfgangui J. Pabrėža rašė, kad dirbant kunigu jam dažnai tekdavo buvoti pas ligonius, kuriems buvo neprieinama medicinos pagalba, nes gydytojų Žemaitijoje buvę labai mažai [MAB RS. F. 7 – 309. L. 12 – 13]. Jis troško jiems padėti. Šiek tiek medicinos žinių buvo ga-

vęs porą metų mokydamasis Vilniaus universitete, o toliau švietėsi savarankiškai studijuodamas medicinos ir botanikos veikalus. Kai jis įstojo į vienuolyną, polinkis gydyti žmones neišblėso, tuo labiau, kad rūpinimasis žmonių sveikata jau nuo senų laikų buvo viena iš vienuolynų funkcijų. Prie vienuolynų buvo steigiamos špitolės ir vaistinės, vienuoliai rinkdavo ir daržuose augindavo vaistažoles, persirašinėdavo senovės autorių medicinos veikalus, gydė žmones. Ypač daug šioje srityje nuveikė benediktinai. Vėliau pavyzdį iš jų perėmė ir kiti ordinai. [Rembielinski R., Kužnicka B. 1987. P. 154, 183.] Palaipsniui vystantis medicinos mokslui, atsiradus daugiau vaistinių, gydytojų, ši vienuolynų funkcija tapo nebe tokia reikalinga, nors ir šiuolaikiniame pasaulyje vienuoliai daug dirba rūpinamiesi sergančiais.

19 a. pradžioje pasaulietiška medicinos pagalba Žemaitijoje buvo dar labai menka. Po 1–2 gydytojus dirbo Klaipėdoje, Šiauliuose, Kėdainiuose, Raseiniuose, Skuode, Telšiuose. Labiau prieinami buvo barzdaskučiai, kurie minimi ir mažesniuose miesteliuose – Kretingoje, Darbėnuose, Joniškyje. Tačiau jie galėjo suteikti tik ribotą medicininę pagalbą – gydyti kaulų lūžius, išnirimus, tvarstyti ir gydyti žaizdas, ištraukti dantis, nuleisti kraują, statyti taures, klizmas ir panašiai. Vaistinės taip pat buvo tik didesniuose miestuose ir miesteliuose – visoje Žemaitijoje tik 10 [Bagdonavičius A. 1990. P. 141–149]. Šie duomenys patvirtina J. Pabrėžos teiginį, kad medicinos pagalba liaudžiai buvo neprieinama. Pas gydytojus ir net pas barzdaskučius gydėsi labiau pasiturintys žmonės – miestiečiai, bajorai, turtingesnieji valstiečiai, dvasiškiai. Didžioji kaimo žmonių dalis ir neturtingi miestiečiai turėjo pasikliauti likimu arba žiniuonių pagalba. Be-

je, viename iš savo pamokslų tiems, kurie neišgali gydytis pas gydytoją, J. Pabrėža kaip veiksmingą priemonę nurodo vaistinius augalus – „Dievo duotą vaistą“ – primindamas, kad jais gydyti reikia mokėti [VUB RS. F. 1. D. 57. L. 531].

Nors dėl žemo medicinos lygio 19 a. pradžioje ir pažangiausiose Vakarų Europos šalyse tebebuvo didelis žmonių sergamumas ir mirtingumas, Žemaitijoje padėtis buvo nepalyginamai blogesnė, ypač tarp neturtingų valstiečių ir miestiečių. To priežastis buvo ne tik gydytojų trūkumas, bet ir sunkios gyvenimo sąlygos – nepilnavertė mityba, gyvenimas ankštose, prastose trobose, vargana apranga, higienos nesilaikymas, nuo mažų dienų žmones varginantis sunkus fizinis darbas, psichologiniai stresai. Ypač sunki buvo moterų padėtis – jos sunkiai dirbo, dažnai gimdė. Dėl medicininės pagalbos trūkumo gimdymų metu dažnai jaunos moterys mirdavo. Moterų sveikatai daug kuo atsiliepdavo ir tuomet labai dažnos jų vaikų sunkios ligos, mirtys. Nustatyta, kad 18 a. pabaigoje Lenkijoje 20–50 metų amžiaus moterų mirdavo daugiau, negu to paties amžiaus vyrų. Be abejo, ta pati padėtis buvo ir Lietuvoje, netgi antroje 19 a. pusėje, kai gydytojų buvo jau daugiau. Pavyzdžiui, 1886 m. Kauno gubernijoje 20–50 metų amžiaus vyrų mirė 2431, o moterų 2915.

Dėl labai didelio vaikų ir jaunų žmonių mirtingumo vidutinis gyventojų amžius, apskaičiuotas iš 1854 – 1857 metų statistinių duomenų, siekė vos 29 metus. Europos šalyse vidutinė gyvenimo trukmė tuo metu jau buvo žymiai didesnė. Ženevos apygardoje 1751 – 1800 metais ji siekė 38, o mieste 47, 3 metus. Išlikusi statistika apie ligas, kurios buvo mirties priežastimi kai kuriuose Lenkijos pavietuose 1806 – 1809 metais, liudija, kad daugiausia žmonių mirda-

vo nuo raupų, džiovos, viduriavimų ir dizenterijos (į šią grupę, tikriausia, pateko ir žmonės, sirgę vidurių šiltine), astmos, karštinių. Matome, kad tuo metu nedaug žmonių sirgdavo širdies ir kraujagyslių susirgimais. Tai paaiškinama tuo, kad žmonės tada daugiau judėdavo, saikingiau valgydavo. Palyginti retas būdavo ir vėžys (matyt, iš dalies dėl geros tuometinės krašto ekologinės būklės, iš dalies ir dėl to, kad nedaug žmonių sulaukdavo senyvo amžiaus, kai rizika susirgti šia liga yra didesnė).

Tikslios statistikos apie to meto mirties priežastis Lietuvoje nepavyko rasti. Leopoldas la Fontain, dirbęs gydytoju Žečpospolitoje iki padalijimo, yra pastebėjęs, kad Lietuvoje paplitusios plaučių ligos, džiova, kaulų džiova, gelta, drugys, katarakta, odos ligos (kaltūnas, dedervinės, niežai, fistulos, votys), kirminai, kuriais serga beveik kiekvienas. Tai taip pat rodo buvus blogą tuometinę higienos būklę. Iš užkrečiamų ligų, kurios, anot jo, apskritai retos, jis nurodo raupus ir tymus, gripą, dėmėtąją šiltinę. M. Gedono duomenys apie Telšių paviatį dalinai patvirtina šią informaciją – jis rašo, kad dažniausiai žmonės serga drugiu, džiova, plaučių ir gerklės ligomis (krupu), tymais, skarlatina, kaltūnu ir įvairiais išbėrimais [Gadon M. 1846. P. 108, 114].

1813–1814 metais visoje Lenkijoje buvo išplitusi šiltinė, gana dažnai siautėjo cholera (1831, 1838, 1848 metais), kuria užsikrečiama per užkrėtą vandenį ar maistą. Pasiekė ji ir Lietuvą. 1831 metais vien Biržuvėnų dvare nuo choleros mirė 45 žmonės [Vaivada V. 1993. P. 280]. 1848 metų rugpjūčio mėnesį J. Pabrėža rašo S. Daukantui, kad cholera jau pasirodė Kretingoje ir užpuldinėja daugiausia žydus ir jų moteris, bet dauguma išsigelbsti trindamiesi degtine. Tų pačių metų rudenį rašytame lai-

ke pranešamos liūdnesnės naujienos: „nors ne taip daug, vienok jos (choleros) užgauti, beveik visi pasimirė, o ir iki šiai dienai miršta labiausiai iš prastų žmonių“. [Pabrėžos laišakai.. 1897. Kn. 1. Nr. 2. P. 21, 23. Kn. 2. Nr. 5. P. 22].

Be abejo, epidemijų atveju J. Pabrėžos gydymas vaistažolėmis mažai ką galėjo padėti, nors ir šiais atvejais bandyta jomis gydytis ir apsisaugoti. Bet buvo daug ir tokių susirgimų, kurie dar ir šiandien veiksmingai gydomi vaistažolėmis. Tai peršalimo ligos, skrandžio, kepenų, tulžies, inkstų, vidurių sutrikimai, nervų, sąnarių ligos, akių ir vokų uždegimai, kirmėliniai susirgimai, votys, žaizdos, sumušimai. Todėl visai suprantama, kad J. Pabrėžos gydymas dažnai buvo gana veiksmingas. Pacientų jam netrūko – priiminėjo juos vienuolyne, ir tas koridorius, kur buvo J. Pabrėžos kambarys, kvėpėte kvėpėjo vaistažolėmis.

J. Pabrėža domėjosi ir kitomis natūraliomis gydymo priemonėmis – gyvulinėmis ir mineralinėmis kilmės. Be to, kaupė informaciją apie gydymą cheminėmis medžiagomis, ligų diagnozavimą. J. Pabrėžos susidomėjimas natūraliais vaistais buvo sąlygotas ne tik varganos sveikatos apsaugos būklės Žemaitijoje 19 a. pirmoje pusėje. Cheminių vaistų tuo metu iš viso dar žinota labai nedaug. Todėl ne tik paprasti žmonės, bet ir mokslininkai didelį dėmesį tada skyrė natūraliems vaistams.

18–19 amžių sandūroje labai populiarios buvo fiziografinės idėjos. Gamta tapo tarsi epogėjumi, apie kurį sukosi mokslinė ir ūkinė veikla. Svarbiausiu dalyku buvo laikomas savo krašto gamtos turtų pažinimas, turėjęs atverti naujus kelius neišnaudotų išteklių gavimui ir jų panaudojimui ūkiniams reikalams, maistinių ir vaistinių žaliavų pagausinimui. Dėl didžiųjų 18 a. geografinių

atradimų ir kolonijinės ekspansijos Europos mokslininkams atsivėrė didelės galimybės tirti egzotiškų kraštų fauną ir florą. Ši problema buvo labai aktuali ir Rusijos imperijai, užkariavusiai didžiules teritorijas, kurių gamtiniai išteklių buvo mažai iširti. Gamtinių išteklių tyrimas buvo vienas iš svarbiausių Rusijos mokslininkų uždavinių, iškeltų į valstybinį lygį [Ščerbakova A. A. 1979. P. 39]. Į šį darbą be mokslininkų profesionalų buvo įtraukti ir neprofesionalūs tyrinėtojai – gydytojai, miškininkai, keliautojai. Rusijos valdžios užmojis iširti užkariuotų teritorijų gamtos išteklius paliko pėdsaką ir Lietuvoje. 1816 m. žurnale „Dziennik Wilenski“ pradėtos spausdinti instrukcijos, kaip atlikti įvairių gamtinių išteklių tyrimus. Vienoje iš jų kreipiamasi į botanikos mylėtojus ir jų prašoma tirti savo apylinkių augaliją, nurodoma, kaip tai reikia daryti. [Instrukcija... T. 4. 1816. P. 485]. Galimas dalykas, kad ši instrukcija buvo patekusi ir į J. Pabrėžos rankas.

Taigi, kaupiti informaciją ir imtis gydyti natūraliais vaistais J. Pabrėžą skatino du motyvai: noras padėti sergantiems ir tuo metu labai populiaris fiziografinės idėjos.

Gydymas vaistiniais augalais

Augalai gydymui naudojami nuo seniausių laikų. Yra išlikę žinių, kokius augalus gydymui naudojo šumerai, babiloniečiai, Senovės Egipto, Kinijos ir kitos civilizacijos. Ypač daug veikalų šia tema paliko senovės graikų ir romėnų mokslininkai (Hipokratas, Aristotelis, Teofrastas, Dioskوريدas, Plinijus, Galenas ir kiti). Manoma, kad viduramžiais ne pagoniškosios, o krikščioniškosios institucijos išsaugojo šią informaciją. Čia svarbus vienuolynų nuopelnas [Plants... 1979. P.].

Už krikščioniškojo pasaulio ribų, išlaimo kultūroje, vaistinius augalus tyrė ir propagavo Rhares, Avicena ir kiti gydytojai.

Renesanso epochoje keletą šimtmečių bėgyje senovės autorių veikalai dar buvo laikomi labai patikimu šaltiniu. Jie buvo perspausdinami, verčiami, jų pagrindu rašomos kompiliacijos, papildytos nauja informacija. Prie pastarųjų priskirtinas ir lenkų mokslininko Simono Sirenijaus „Žolynas“ („Zielnik“), išleistas 1613 metais. Juo naudojosi J. Pabrėža.

Vėliau (nuo 17 a.) prasidėjus poslinkiams link moderniosios medicinos (pradžioje, tiesa, labai nežymiems) lygiagrečiai pamažu vystėsi ir mokslas apie vaistinius augalus, kuriais daugiausiai domėjosi botanikai. Garsusis K. Liriejus ragino pakeisti užsieninius augalus savo krašto vaistiniais augalais, auginti juos specialiuose daržuose. Tarsi atsiliepdami į šį kvietimą, įvairių šalių mokslininkai įsijungė į savo kraštų augalijos tyrimus, ėmėsi rašyti botanikos ir floros žodynus, kuriuose pateikdavo žinių ir apie augalų gydomąsias savybes. Lenkijoje pirmuoju tokio pobūdžio veikalu laikytinas K. Kluko (1739–1796) „Dykcjonarz roslinny“, kurį J. Pabrėža nurodė kaip vieną iš pirmųjų informacijos šaltinių. Tačiau J. Volfgangui jis rašė, kad pradžioje, nemokėdamas išskirti vaistinių augalų iš kitų augalų, pradėjęs rinkti viską iš eilės ir įsigijęs K. Kluko ir S. Jundrilo botanikos veikalus, bandė rastus augalus apibūdinti [MAB RS. F. 309. L. 12–13].

J. Pabrėžai didelį poveikį galėjo turėti ne tik K. Kluko veikalai, bet ir pati jo asmenybė. K. Klukas, kaip ir J. Pabrėža, buvo kuklus dvasiškis, neturėjęs pilno gamtamokslinio išsilavinimo. Bet kiek daug jis buvo nuveikęs! Buvo išleidęs 13 veikalų iš bo-

tanikos, zoologijos, kitų gamtos mokslų ir jų praktinio pritaikymo. Buvo populiarus ne tik Lenkijoje, bet ir Lietuvoje, kur sklandė priežodis, kad tas negali būti geras gaspadorius, kas neturi K. Kluko knygų. Tai, ką K. Klukas davė Lenkijai, J. Pabrėža svajoduoči Lietuvai, tuo metu dar visai neturėjusiai lietuviškos literatūros nei praktiniais žemės ūkio, nei medicinos klausimais. Tačiau J. Pabrėžos darbo sąlygos buvo žymiai sunkesnės – jis nesulaukė tiek paramos, kiek jos sulaukė K. Klukas: Lietuvos intelektualinio elito tarpe buvo ir tokių, kurie pasijuokdavo iš J. Pabrėžos užmojų, sakydami, kad norintys pasiskaityti apie augalus ir jų gydomąsias savybes, gali pasinaudoti lenkiškais knygomis. Štai taip – lenkų valstiečiui literatūros gimtąja kalba reikia, o lietuvių valstiečiui – ne. Šia prasme geresnėje padėtyje buvo kaimyninės Latvijos valstietis, kuriam J. Pabrėžai esant gyvam, jau buvo leidžiama keletas laikraščių jo gimtąja kalba, o liaudžiai skirti kalendoriai ėjo net 60000 egz. tiražu.

Apie tai, kad K. Kluko veikalas „Dykcyonarz roslinny“ (1778) buvo vienas iš pirmųjų J. Pabrėžos informacijos šaltinių, liudija ir J. Pabrėžos rankraštis, kuriame, remiantis šiuo veikalu, trumpai aprašyta 200 vaistinių augalų. Rankraščio data nenurodyta. Prieš apibūdinant šį J. Pabrėžos rankraštį, trumpai aptarkime garsų K. Kluko veikalą „Dykcyonarz roslinny“. Rašydamas šį veikalą, informaciją apie vaistinguosius augalus K. Klukas ėmė iš veikalo „Onamotologia medica complete“, Linėjaus, Gmelino ir kitų autorių darbų, paskelbtų 18 a. antroje pusėje. Apie senovės autorių veikalus jis atsiliepia kritiškai – sako, kad jie dažnai vieną augalą naudoja labai įvairioms ligoms (kartais visai priešingos prigimties) gydyti. Jis pastebėjo, kad senovėje labiau

mėgtos žolės iš svetimų kraštų – įsivaizduota, kad jos veiksmingesnės. Džiaugėsi, kad jo gyvenamojo laikotarpio gydytojai nebetiki tuo, kas ką pasako, bet tiria patys, atlikdami stebėjimus bei cheminę analizę [Kluk K. 1778. P. IV – V].

Iš viso K. Kluko knygoje pateikti 1536 augalų aprašymai. Populiariesniems augalams ir jų savybėms aprašyti skiriama 1 – 2 psl., retesni augalai aprašyti labai trumpai, dažnai nenurodant net panaudojimo. J. Pabrėža iš jų išrinko ir trumpai aprašė apie 200 augalų. Didžioji jų dalis – natūraliai augantys Lietuvoje [LNMB RS. F 124 – 6. P. 482–582]. Šalia gerai žinomų – ugniažolės, rugiagėlės, raktažolės, vandens lelijos ir kt. – daug yra gana retų: skudutis (Agelica), taškuotoji mėta (Mentha Polegium), medumėlė (Melittis), nuodingoji nuokana (Cicuta), paprastoji šantra (Marrubium), kregždūnė (Vincetoxicum), erika (Erika), ir kt. Nemažai Lietuvoje natūraliai neaugančių, bet auginamų augalų: baltoji driekana (Brionya), ožvarūtis (Galega), verbena (Verbena), portulaka (Portulaca), levanda (Levanda), mairūnas (Origanum Maiorane), medetka (Calendula), sinavadas (Aquilegia), gaisra (Lychnis), juozažolė (Hyssopus) ir kiti. Tiksliai nustatyti augalo rūšį ne visada buvo galima, nes J. Pabrėža dažniausiai apsiribojo augalo genties pavadinimu. Ko gero, reti, apyrechiai ir natūraliai neaugantys, bet auginami augalai kartu paėmus sudaro didžiąją augalų dalį. J. Pabrėžos atrinktų iš minėtos K. Kluko knygos J. Pabrėža aprašė ir nemažai daržo augalų.

Retesnius augalus J. Pabrėža nupiešė. Beje, K. Kluko knygoje iliustracijų nebuvo ir tai labai apsunkindavo augalų atpažinimą. Toliau aprašoma augalo išvaizda, kokiose vietose jis auga, kokiomis ligomis ser-

gant žmogui jį reikėtų vartoti. J. Pabrėža čia kai ką praleidžia, kai ką prideda nuo savęs. Pavyzdžiui, juodąjį čemerį (*Helleborus nigra* L) rekomenduoja nuo melancholijos, pamišimo, vandenės. K. Klukas visai nenurodo dozių, o J. Pabrėža rašo, kad reikia imti nuo vieno skrupulo (20 gramų) iki ketvirčio loto. Tai labai svarbu, nes didesnės juodojo čemerio dozės sukelia vėmimą, viduriavimą ir net mirtį (dėl to jis kartais naudojamas musėms ir pelėms nuodyti) [LNMB RS. F. 124–126. P. 482–483].

Susikonspektavęs informaciją apie atskirus jį dominusius augalus, toliau J. Pabrėža rašo, kaip augalus reikia rinkti: reikia žiūrėti, kad diena būtų giedra, šaknis reikia rinkti pavasarį arba rudenį, kai jose geriausiai susikoncentravusios veikliosios medžiagos, lapus – gegužės arba birželio mėnesiais, sėklas – kai jos subręsta. Džiovinti – pavėsyje. Naudoti rekomenduojama: žiedus – 1-erius metus, lapus – 2-ejus metus, šaknis – 3-ejus metus. Perspėjama, kad negydytų nežinantys, nes reikia nustatyti ligos šaltinį, laipsnį, dozes. Rašo, kad vaistažolės gali būti naudojamos į vidų tinktūrų, esensijų, medicininių aliejų, sirupų, miltelių pavidalu ir išoriškai – pleistru, kataplazmų, vonių pavidalu. Apgailestauja, kad kaimo žmonės neturi įrangos sudėtingesniems preparatams pasigaminti, ir gana išsamiai, net konkrečiai, nurodydamas, kiek vaistingų augalų imti (to nebuvo K. Kluko knygoje) aprašo, kaip pasigaminti ir naudoti tai, kas prieinama.

Jo patarimai, kaip pasigaminti įvairių pavidalų vaistus tokie: medicininis aliejus – kelis kartus užpilti vaistažolės aliejumi; pleistrus – sumaišyti su sviestu, gyvuliniais riebalais, sakais; kataplazmus – sutrinti ir sumaišius su vandeniu, lengvai pašildžius, dėti ant vočių, sumušimų); vonias – į ver-

dantį vandenį dėti 12 gorčių žolių, 6–8 uncijas šaknų arba 4–6 uncijas sėklų.

Lengviausiai paruošiami nuovirai (imti 1–3 uncijas šaknų, 2–4 saujes žolių, 3–4 skrupulus žiedų, nuo 2 drachmų iki 0, 5 uncijos sėklų užpilti puse gorčiaus vandens, vyno arba alaus, pavirinti ir gerti po vieną valgomą šaukštą). Čia pat pateikiami vaistinėse naudoti svorio vienetai ir jų tarpusavio ryšys, ko K. Kluko knygoje taip pat nėra. Rašoma, kad funtas turi 12 uncijų, uncija – 2 lotus, lotas – 2 drachmas, drachma – 3 skrupulus, skrupulas sveria tiek, kiek 20 vidutinio dydžio miežio grūdų [LNMB RS. F. 124–6. P. 578, 582]. Taigi, rankraštis parengtas taip, kad jis būtų tikęs nedidelei populiariai knygelei išleisti. Čia rašoma lenkų kalba.

Kyla klausimas, kam J. Pabrėža ją rengė. Pats jis puikiausiai galėjo naudotis K. Kluko knyga, kurios pabaigoje yra lotyniškų ir lenkiškų augalų vardų sąrašai, nuorodos, kokiame puslapyje, kokie augalai aprašomi, be to, augalai dar sugrupuoti ir pagal tai, kokiomis ligomis sergant juos rekomenduojama vartoti. Į mūsų iškeltą klausimą dalinai J. Pabrėža atsako pats, pratarėje užrašydamas, kad jo tikslas – supažindinti skaitytojus ir daktarus su daržo ir laukiniais augalais“. Anksčiau minėtas faktas, kad geri Lietuvos gaspadoriai turėdavo populiarių K. Kluko knygų apie ūkininkavimą, rodo, kad, nesant populiarios lietuviškos literatūros, tie, kurie mokėjo, skaitė ją lenkiškai, nes lenkų kalba mokykloje dažnai buvo geresnėje padėtyje negu lietuvių. Gal būt, J. Pabrėža, rengdamas šį rankraštį, ir orientavosi į tokius skaitytojus, nors vėliau jis visą gyvenimą svajoto išleisti ką nors panašaus lietuvių kalba. Tam galėjo būti panaudotas ir šio rankraščio, taip ir neišvydusio pasaulio, vertimas.

(Tęsinys kituose numeriuose)